

Preorientacja zawodowa uczniów niepełnosprawnych intelektualnie.

Wstęp

Problemy uczniów niepełnosprawnych intelektualnie podejmowane są w różnych publikacjach, opracowaniach naukowych i specjalistycznych badaniach. O tej grupie uczniów powiedziano i napisano już wiele, zgodnie podkreślając, że osoba niepełnosprawna intelektualnie jest w pełni podmiotem ludzkim z należnymi jej wrodzonymi, świętymi i stałymi prawami, które mimo ograniczeń wpisanych w jej naturę stanowią jednak o szczególnym znaczeniu godności i nienaruszalności człowieka. Uczeń niepełnosprawny intelektualnie powinien w pełni uczestniczyć w życiu rodzinnym, społecznym, zawodowym i kulturalnym. Powinien również mieć dla siebie miejsce w rodzinie, szkole i zakładzie pracy na miarę indywidualnych możliwości.

W wyniku osobistych przemyśleń i doświadczeń wyniesionych z pracy z uczniami niepełnosprawnymi intelektualnie w stopniu lekkim, umiarkowanym i znacznym oraz z niepełnosprawnościami sprzężonymi uważam, że preorientacja zawodowa uczniów powinna przebiegać na wszystkich trzech etapach edukacji (w szkole podstawowej, gimnazjum, w szkole ponadgimnazjalnej)

Pierwszy etap.

Przygotowanie do pracy należy rozpoczynać już w szkole podstawowej w postaci propedeutyki przysposobienia zawodowego w ramach ekspresji konkretnej czyli praktycznej. Nauczyciel prowadząc zajęcia z techniki w pierwszej kolejności, powinien stwarzać sytuacje edukacyjne, sprzyjające rozpoznawaniu a później wykorzystywaniu umiejętności ucznia. Szczególnie istotne są wyuczone wcześniej operacje matematyczne takie jak: porównywanie, odwzorowywanie, mierzenie długości z zastosowaniem prostych przyrządów pomiarowych (linijka, przymiar, kątomierz, suwmiarka). Uczniowie wykonując zadania twórcze różnymi technikami, następnie malując, szyjąc, szydełkując, robiąc sałatki, gotując proste potrawy, zmywając naczynia, ucząc się poprawnego poruszania się po szkole i na ulicy, rozpoczynają kształcenie zawodowe. Przy ciekawie zorganizowanych zajęciach stopniowo utrwalają umiejętności, które mają szanse przetrwać latami i w przyszłym dojrzałym życiu być stosowanymi. Ekspresja konkretna na tym etapie jest bardzo ważną formą zajęć, przede wszystkim usprawnia manualnie, podnosi aktywność funkcjonowania centralnego układu nerwowego, a zwłaszcza kory

mózgowej. We wczesnym okresie rozwoju, centralny układ nerwowy jest wyjątkowo plastyczny co umożliwia integrację zaburzonych funkcji oraz kompensację deficytów a często nawet całkowite zatrzymanie niekorzystnych zmian. Jest to bardzo ważne i istotne dla doskonalenia procesów poznawczych np. myślenia.

Jak potwierdzają liczne wyniki badań, trwałe rozwijanie uzdolnień oraz usprawnianie manualne uczniów niepełnosprawnych intelektualnie, najefektywniej realizuje się na zajęciach z: Techniki z Wychowaniem Komunikacyjnym, Plastyki, Wychowania Fizycznego i Muzycznego. Efekty edukacyjne można uzyskać jeszcze lepsze, gdy nauka tych przedmiotów jest ze sobą skorelowana i dostosowana do możliwości psychofizycznych całego zespołu klasowego, w taki sposób aby posiadała właściwości profilaktyczne, chroniące uczniów przed pogłębianiem się odchyleń i dodatkowo stwarzała warunki do wyrównywania szans edukacyjnych i społecznych.

Realizując podstawy programowe pierwszego etapu kształcenia, uczniowie powinni poznać oraz nauczyć się stosować i obsługiwać proste narzędzia i urządzenia (igły, szydełka, nożyczki, młotek ślusarski, obcęgi, pilniki, tarniki, liniały, sztucce, domowy sprzęt AGD itp.). Zasadniczym celem zajęć praktycznych jest doskonalenie umiejętności poprawnego posługiwania się prostymi narzędziami i urządzeniami gospodarstwa domowego oraz bezpiecznym ich posługiwaniem się, co dodatkowo uczy ochrony ciała przed uszkodzeniami, a tym samym uczy przestrzegania zasad bezpieczeństwa i higieny pracy. Przedmiot „Techniki” jest specyficznym przedmiotem, w którym nie można opracować jednolitych kryteriów oceniania, jednakowych dla wszystkich uczniów zespołu klasowego. Dlatego dobrze jest przyjąć zasady, że cały zespół klasowy systematycznie razem z nauczycielem dokonuje oceny wykonanych przez siebie prac pod względem: przydatności, solidności, estetyki wykonania i inwencji twórczej. Ocenie poddane powinno być również osobiste zaangażowanie ucznia, włożony przez niego wysiłek w jak najlepsze wykonanie zadań, organizacja miejsca pracy i oszczędne gospodarowanie materiałami wytwórczymi.

Wspólna ocena uczy podstawowego, ważnego przez całe życie stosunku do obowiązków, zadań i do przyszłej wykonywanej pracy.

Drugi etap

W zreformowanej szkole specjalnej kolejny etap edukacji to gimnazjum. Program nauczania przedmiotu „Technika” w gimnazjum powinien być kontynuacją programu szkoły podstawowej. Ważne jest, by nabyte przez uczniów umiejętności

oraz rozbudzone zainteresowania były właściwie wykorzystane i indywidualnie rozwijane w kierunkach, które mogą być doskonalone w następnym etapie edukacji np. szkole zawodowej.

Uczniowie gimnazjum z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim, umiarkowanym lub znacznym oraz niepełnosprawnościami sprzężonymi na zajęciach z techniki powinni zdobywać kolejny zasób wiedzy i umiejętności z zakresu informacji technicznych, materiałoznawstwa, urządzeń technicznych, technologii i ekologii.

Realizując programy edukacji technicznej w klasach gimnazjalnych należy mieć na uwadze następujące cele:

- usprawnianie fizyczne,
- uczenie pokonywania trudności,
- rozbudzanie zainteresowań,
- wyzwalanie pozytywnej motywacji,
- wychowywanie estetyczne,
- kształtowanie właściwego nastawienia do przyszłej pracy zawodowej,
- umożliwienie lepszego zrozumienia procesów produkcji dóbr materialnych,
- kształcenie umiejętności pracy w zespole,
- uczenie oszczędnego i racjonalnego gospodarowania materiałami.
- uwrażliwianie na zagrożenia powstające na stanowisku pracy.

Zrealizowanie wyżej wymienionych celów na zajęciach techniki w gimnazjum w dużym stopniu zależy od kilku czynników:

- potencjalnych możliwości i poziomu określonych umiejętności,
- kwalifikacji nauczyciela przedmiotu „Technika”,
- stanu technicznego i wyposażenia pracowni szkolnej,
- liczby godzin w całym roku szkolnym i stosowania podziału klasy na grupy (chłopcy, dziewczęta).

Nauczyciel techniki o wysokich kwalifikacjach merytorycznych, pedagogicznych i specjalistycznych gwarantuje dobrą organizację zajęć praktycznych. Powinny one mieć charakter usprawniający, rozwijający, korekcyjny, stymulujący, w zależności od potrzeb, możliwości, talentów i specyfiki niepełnosprawności intelektualnej uczniów. Zajęcia praktyczne interesująco prowadzone, oparte na wielozmysłowym poznawaniu otaczającego świata są właściwą formą politechnizacji i właściwą praktyczną formą preorientacji zawodowej.

Aby osiągnięcia uczniów na zajęciach techniki były zadawalające w dużym stopniu zależy to od stanu technicznego pracowni, jej wyposażenia w sprzęt, narzędzia, proste urządzenia i odpowiednie pomoce dydaktyczne, które pomagają aktywizować uczniów i pozwalają indywidualizować tempo wykonywania zadań. Bogate wyposażenie pracowni gwarantuje lepsze zrozumienie procesów produkcyjnych i techniki, której rola w życiu codziennym ma duże znaczenie dla dalszej edukacji związanej z wyborem zawodu, i przyszłej pracy zgodnej z możliwościami psychofizycznymi uczniów. Dobra baza dydaktyczna daje również możliwość wykonywania różnych skomplikowanych zadań twórczych, dzięki którym uczniowie doskonalią indywidualne umiejętności i nawyki zawodowe, mogące być kontynuowane w przyszłości w szkole zawodowej.

W zespołach klasowych gimnazjalnych często spotyka się uczniów niedojrzałych, którzy wymagają ciągłej motywacji ze strony nauczyciela do lepszej i efektywniejszej pracy. Ta motywacja powinna wzrastać wraz z osiąganiem przez uczniów widocznych pozytywnych efektów własnych działań. Tematyka zajęć dla tych uczniów powinna być inspirowana przez nich samych, daje to wówczas dużo lepsze efekty dydaktyczne. Rola nauczyciela ogranicza się jedynie do tego, aby prace przez nich wykonywane nie przerosły możliwości uczniów i możliwości technicznych pracowni.

W klasach gimnazjalnych preorientacja zawodowa przy udziale rodziców i nauczycieli ma na celu nie tylko zapoznać uczniów z warunkami pracy w poszczególnych zawodach, lecz dodatkowo praktycznie wypróbować możliwości i zainteresowania uczniów. Umożliwia to uczniowi wybór właściwego najbardziej odpowiadającego mu zawodu, na który istnieje zapotrzebowanie. Osiągnięcia edukacyjne uczniów z przedmiotu technika podlegają ocenie, która zależy od wielu czynników i dlatego ocenianie uczniów powinno być jak najbardziej precyzyjne.

Oprócz oceny ważne jest aby uczeń był zadowolony z wykonanej przez siebie pracy, a także aby ta praca przez niego wykonana została właściwie wykorzystana, wyeksponowana w gablocie szkolnej, wystawie okolicznościowej, czołowym miejscu w domu lub aukcji dobroczynnej.

Trzeci etap

Specyfika niepełnosprawności uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym oraz niepełnosprawnościami sprzężonymi

kończyła w przeszłości edukację na poziomie gimnazjum. Od 1 września 2004 roku, dla absolwentów gimnazjum posiadających orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego z powodu niepełnosprawności intelektualnej w stopniu umiarkowanym lub znacznym oraz niepełnosprawnościami sprzężonymi, stworzona została możliwość kontynuowania kształcenia w nowym typie szkoły. Do klasy pierwszej szkoły ponadgimnazjalnej przysposabiającej do pracy przyjmowani są na wniosek rodziców (prawnych opiekunów) uczniowie posiadający orzeczenia o potrzebie dalszego kształcenia specjalnego, wydane przez zespół orzekający, działający w publicznej poradni psychologiczno-pedagogicznej. Dobrze się stało, że zagwarantowano przedłużenie edukacji dostosowanej do potrzeb, możliwości i talentów uczniów o wymienionych wyżej niepełnosprawnościach.

Program edukacyjny nowej szkoły pozwala kontynuować uczniom kształcenie ogólne oraz wyrabiać w uczniach następujące umiejętności praktyczne:

- wykonywanie we właściwej kolejności operacji technicznych,
- poprawne i bezpieczne obchodzenie się prostymi narzędziami i urządzeniami do obróbki mechanicznej materiałów konstrukcyjnych oraz sprzętu AGD,
- oszczędne gospodarowanie obrabianymi materiałami i energią elektryczną,
- samodzielne organizowanie stanowiska pracy,
- stosowanie racjonalnych metod pracy,
- przestrzeganie bezpieczeństwa i higieny pracy,
- krytyczna ocena własnej pracy.

Nauczyciele prowadzący zajęcia z uczniami w danym oddziale stanowią zespół, którym kierować powinien wychowawca klasy. Zadaniem tego zespołu jest stworzenie programu kształcenia ogólnego oraz programu przysposobienia do pracy. Podstawa programowa powinna być dostosowana do potrzeb, możliwości i zdolności uczniów. Z nią korelować powinny organizacyjnie zajęcia rewalidacyjne, kreatywności i sportowo-rekreacyjne. Dla zapewnienia ciągłości i skuteczności pracy dydaktyczno-wychowawczej wskazane jest aby nauczyciel wychowawca opiekował się danym oddziałem uczniów w ciągu całego okresu kształcenia w szkole ponadgimnazjalnej przysposabiającej do pracy.

W przypadku głębszych niepełnosprawności intelektualnych, niemożliwe jest opanowanie całego skomplikowanego programu nauczania, dlatego uczniowie ci uczeni są możliwych do opanowania czynności zawodowych. Jeśli nauczyciel poświęci uczniom odpowiednią ilość czasu mając na uwadze przy tym zasadę szerokiej Indywidualności, nawet trudne zagadnienia mogą być przez tych uczniów

w dostatecznym stopniu opanowane. Wszystkie wyuczone umiejętności zawodowe powinny wchodzić w skład kilku zawodów, z tym że w inny szczególny sposób i z innymi czynnościami powiązane.

Zdobyta wiedza ogólna i umiejętności praktyczne przy realizacji przedmiotu „Przysposabianie do pracy” ostatecznie decyduje o tym, czy wieloletnia praca i wysiłek nauczyciela wychowawcy przyniesie spodziewany pożytek samym niepełnosprawnym intelektualnie, pośrednio rodzicom lub opiekunom, społeczeństwu i państwu. Kształcenie umiejętności zawodowych w szkole ponadgimnazjalnej jest więc jak gdyby „ukoronowaniem” - zamknięciem całego trwającego kilka lat procesu rehabilitacji.

W aktualnej sytuacji gospodarczej kraju, przy rosnącym bezrobociu, prawie we wszystkich grupach zawodowych, zatrudnianie niepełnosprawnych intelektualnie schodzi na dalszy plan. Sytuacja na rynku pracy tych osób jest tragiczna. Obserwuje się brak systemowych działań wobec tej grupy społecznej. Wydaje się, że są oni najbardziej społecznie nieakceptowani i niewygodnymi. Pracodawcy nie chcą zatrudniać tej grupy ludzi, by nie stwarzać sobie dodatkowych problemów. Sam fakt niepełnosprawności intelektualnej jest czynnikiem utrudniającym wejście w życie – życie zawodowe. Mimo zdobytego zawodu absolwenci szkół specjalnych powiększają szeregi bezrobotnych w rezultacie czego uzależniają się społecznie i popadają często w niedostatek.

Nie bez znaczenia jest fakt, że praca zawodowa absolwentów tej szkoły ma duże znaczenie rehabilitacyjne. Stanowi źródło ich satysfakcji życiowej, daje poczucie przydatności w społeczeństwie i pewną niezależność finansową, która pozwala w pewnym sensie na samodzielne życie. Podjęcie pracy jest czynnikiem wzbudzającym motywację do dalszej pracy nad sobą i dalszego samorozwoju.

Organizowanie pracy ludziom o ograniczonych możliwościach intelektualnych jest nie tylko problemem moralnym, lecz stanowić powinno przedmiot szczególnej troski polityki społecznej państwa, rządu i instytucji pozarządowych. Stworzenie nowych miejsc pracy o charakterze pracy fizycznej, dostosowanej do specyfiki tego rodzaju niepełnosprawności w jednostkach budżetowych, w placówkach usługowych może być cennym impulsem do wyrównywania szans omawianej grupy osób.

Janusz Kaiser

Bibliografia.

1. Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu- Poradnik: Ponadgimnazjalna specjalna szkoła przysposabiająca do pracy. W-wa 2005.
2. Doroszevska J.: Pedagogika specjalna. Osolineum-Wrocław 1981.
3. Aouil B.: Człowiek niepełnosprawny-zagrozenia i szanse rozwoju. 1999
4. Kirejczyk K.: Upośledzenie umysłowe-pedagogika. PWN W-wa 1981.
5. Okoń W.: Nowy Słownik Pedagogiczny. W-wa 2004.
6. Olechowicz H.: Konstruowanie sytuacji społecznych wyzwających aktywność głębiej upośledzonych umysłowo. Wyd. WSPS W-wa 1986.
7. Siwek K. Wyczesany J.: Poradnik metodyczny dla nauczycieli szkoły specjalnej WSiP W-wa.
8. Dykcik W.: Społeczeństwo wobec autonomii osób niepełnosprawnych. P-ń 1996.
9. Kościelska M, Aouil B.: Człowiek niepełnosprawny – rodzina i praca. Bydgoszcz 2004
10. Pietrzyk J.: Losy absolwentów Specjalnej Szkoły Przysposabiającej do zawodu. WSiP 1999.
11. Kirejczyk K.: Kształtowanie zawodowe młodzieży upośledzonej umysłowo. IKZ W-wa 1980.
12. Waga W.: Losy absolwentów szkoły zawodowej specjalnej dla upośledzonych umysłowo."Szkoła Specjalna" 5/1997.
13. Błaszkiwicz R.: Absolwenci Szkół Specjalnych. „ Szkoła Specjalna „ 1/1994.
14. Czarnecki B.: Potrzeby i możliwości kształcenia zawodowego części młodzieży upośledzonej umysłowo. „Szkoła Specjalna" 5/1983.